

Първи май в Прага, 1955 г.

Българското присъствие в Чехия

Българска общност в чешките земи се създава в общи линии през последните петдесет-шестдесет години, но сериозно българско присъствие отбелязваме още от 60-те и 70-те г. на XIX в. Тогава, водени от жаждата за образование, стотици наши младежи „окупира“ чешките средни и висши училища – в Прага, Табор, Писек, Храдец Кралове и другаде, за да се върнат впоследствие, да се борят за освобождението на родината си и да положат основите на младата българска държава.

Видни представители на българската интелигенция в Чехия са книжовници и бъдещи учени като Васил Д. Стоянов, Теодоси Икономов, Атанас Илиев, Васил Атанасов, Илия Георгов и др., бъдещи политици като Васил Радославов и Кръстьо Мирски, лекари, учители, инженери и пр. Тази тенденция се запазва и в следващите десетилетия, когато през чешките университети и висши училища минават редица „светила“ на българската наука и култура – Александър Теодоров-Балан, Михаил Арнаудов, Христина Морфова и още мнозина. Характерен момент, който заслужава внимание, е и спорадичната политическа миграция в тогавашна Чехословакия през двадесетте години на XX век на членове и ръководители на БЗНС след Деветоюнския преврат у нас (свързвана най-често с убийството на Райко Даскалов в Прага).

**ГРАДИНАРИТЕ – ПИОНЕРИ
НА МАСОВОТО БЪЛГАРСКО
ЗАСЕЛНИЧЕСТВО ПО ЧЕШКИТЕ
ЗЕМИ**

Посоката на гурбетчийската експанзия (Унгария–Словакия–Чехия) довежда някъде пак през двадесетте години първите от тях в чешките земи. Те идват предимно от северна България – Горнооряховско, Великотърновско, Русенско, Плевенско, Ловешко, Севлиевско и др., като основната им концентрация е в и около големите градове и промишлените агломерации (Прага, Бърно, Острава, Пилзен и др.). До Втората световна война градинарите (с малки изключения) си идват в България през късната есен, зимата прекарват по родните си места, за да се върнат напролет отново в Чехия. Нещата коренно се променят след края на войната, когато по ред причини – икономическата ситуация, проблеми в междържавните отношения (възниква и т. нар. „градинарски въпрос“) и пр., част от градинарите остават окончателно там. Това всъщност е времето на следващата българска заселническа вълна в този регион на Европа. В края на четиридесетте и през петдесетте години по между-

държавни договори (за набиране на земеделски работници, строители и др.) за тогавашна Чехословакия заминават още хиляди българи, които практически са от всички краища на страната. Голяма част от тях се установяват окончателно по една или друга причина (най-често – за обучение в средни и висши училища), сключват впоследствие смесен брак (има разбира се и изключения), за да бъдат днес основна част в редиците на общността. Същевременно, през целия период на социализма са налице и единични, но не спорадични, заселвания на бивши студенти в чешките университети, хора от смесени бракове и др. Те също до голяма степен определят лицето на днешната българска общност там.

Както се вижда, основният камък в съграждането на българската общност в чешките земи полагат градинарите и именно затова те и до днес са най-старите и най-уважаваните ѝ представители. Цвятко Джонгов, Атанас Калев, Марин Сираков са имена–емблеми

Български студенти в Прага, 1951 г.

на градинарския пробив в Чехия, довел до проникване на зеленчуковите пазари в Бърно, Прага, Пилзен, Ческе Будейовице, Пардубице, Храдец Кралове, Либерец, Яблонец, Домажлице, Карлови Вари и т. н. Специфичната организация на труда и производството в градинарските групи, ниските цени и богатият асортимент предизвикват своеобразен „бум“ в търсенето на „български“ продукти и създават в чешкото общество един характерен образ на българския градинар. Дълго време „и Bulhara“ е марка за качество, да не говорим, че намира отзвук дори в градската топонимия – и в Прага, и в други чешки градове, срещаме подобни названия на улици (например). И това е обяснимо, като се има предвид, че през 1945 г. в тогавашна Чехословакия има около 500 подобни градинарски сдружения с близо 3800 членове. Разбира се, обществените промени след войната и у нас, и там, значително повлияват върху ситуацията (престава да съществува и самото градинарско гурбетчийство) – останалите на чешка територия градинари в повечето случаи са принудени да влязат в новосъздадените кооперативи или да ограничат до минимум производството си. Но не и да престанат да се занимават с градинарство. Нещо повече, в занаята постепенно се включват и представители на следващата миграционна вълна, за която стана дума, особено след пенсионирането си, като тази тенденция се разгръща особено след промените от 1989 г. Неслучайно в чешкото съзнание българският градинар се превръща в символ на трудолюбие, упоритост, професионализъм, свидетелство за

което са зародилите се устойчиви словосъчетания от типа: „Трудолюбив като българин“, „Трепе се като българин“, „Българин и кон почивка не знаят“ и т. н. Обяснимо е в такъв случай защо и до ден днешен градинарите се радват на всеобщо уважение и почит и от страна на чешките си съграждани, и от страна на останалите тамошни българи.

ТРУДОВА МИГРАЦИЯ ОТ КРАЯ НА ЧЕТИРИДЕСЕТТЕ И НАЧАЛОТО НА ПЕТДЕСЕТТЕ ГОДИНИ НА ХХ В.

Сред тях особено се открояват хилядите, намерили своя стряха в чешките земи в резултат на трудова миграция от края на четиридесетте и началото на петдесетте години на ХХ в. Замислено от българската и чехословашката държава като временно и краткосрочно пребиваване на земеделски работници с цел стопанското възраждане на освободеното от немско население чешко пограничие и респективно осигуряване на работа за наши безработни, това начинание в крайна сметка оставя на чешка територия над 2000 българи (над 20% от всички, участвали в него), които избират икономическата сигурност в Чехословакия пред несигурността и различните проблеми на България. Нова (но подобна) вълна организирана трудова миграция се надига през 1957 г. и тя отвежда близо 5000 български работници (по-млади от 45 год.) в чешкото строителство (най-вече), металургия, машиностроене, селско стопанство. Отново мнозина от тях, след изпълнението на договорите си, се установяват окончателно в чешките

земи. Представителите (или поне в по-голямата си част) и на тази група също намират своето място в чешкото общество, реализират се в различни области на икономиката, науката, образованието и днес са сред най-уважаваните в него.

МИГРАЦИОННАТА ВЪЛНА СЛЕД 1989 Г.

Силна миграционната вълна на българи към чешките земи се разрази след събитията от 1989 г., която отново носи основно икономически характер. Трябва да се отбележи, че повечето от тях са успели и имат стабилна работа далеч не само в производствената и обслужващата сфера, но най-вече в областта на бизнеса, изкуствата, науката и пр. След отварянето на границите през последното десетилетие и особено след влизането на България в Европейския съюз мнозина българи също поеха към чешката граница (повечето временно и по договори) и така картината на българската общност в чешките земи придоби завършен вид. Много по-разнопосочна е последната (засега) миграционна вълна, отвела отново хиляди българи в чешките земи след промените от края на осемдесетте години. В началото тя се свързваше с представителството на най-ниските и най-тъмните етажи в стратификацията на българското общество, заради шумелите (и там, и у нас) автокрадци, сводници, проститутки, черноработници. Но всъщност много повече са „нормалните гастарбайтери“, намерили препитание в Чехия и успели вече да си направят име на

„Снаха“ от Георги Караславов в Либенския театър в Прага, 1957 г.

професионалисти в духа на старите градинарски традиции. Не по-малко са и хората на изкуството, културата, науката, които са постигнали висока степен на реализация. Десетки, ако не и стотици, са музикантите, певците, художниците, кинотворците, журналистите, университетските преподаватели, научните работници, архитектите, лекарите (едва ли могат да се изброят всички области), чиито усилия и дейност носят отпечатъка на върховите постижения в съвременната чешка

действителност. И не на последно място – изключително успешни са българските предприемачи в различните области на икономиката на Чешката република – строителство, туризъм, транспорт, търговия и т. н. Всичко това иде да подсказва, че и представителите на тази миграционна вълна също са успели да намерят своето място в чешкото общество. Както беше споменато по-горе, особено през социалистическия период и то най-вече през 60-те –

80-те години на миналия век, е на лице и индивидуална миграция на българи към чешките земи. Тогава там отиват много хора по своя воля, инициатива и решение, като причините най-често са брак (нерядко от типа на т. нар. „плажен“ – след запознанство на българското Черноморие), учение, работа в търговски представителства, културни, образователни и др. институции, при роднини от първите миграционни вълни и т. н. В случая става дума за представители на най-разнообразни поколенчески и социално-професионални групи и може би затова тяхното присъствие в българската общност в чешките земи е сравнително трудно уловимо. Но и сред тях не са малцина онези, които намират сериозна реализация в новата обществена среда.

От всичко казано се вижда ясно колко многопланово и многоизмерно е българското присъствие в Чешката република. Важно е обаче, че то винаги е изявявало своята идентичност – и чрез организационни форми (от Дружеството на градинарите през Културно-просветната организация „Георги Димитров“ до днешния Български клуб в Прага и клубовете в по-големите чешки градове, както и сдружение „Възраждане“, младежкото сдружение „Заедно“, различните танцови и певчески сдружения и т. н.), и чрез различни прояви, насочени към афиширане и съхраняване на българската културна самобитност, и чрез непрекъснатата си връзка с родината. А това обещава бъдеще на българската общност в чешките земи.

Д-р Владимир Пенчев завършва Софийския университет „Св. Кл. Охридски“ със специалност „Славянска филология“ (чешки език). Специализира в Карловия университет и Института за етнография и фолклористика, Прага. Сътрудник е в Международния отдел на Съюза на преводачите в България. Защищава докторска дисертация на тема „Българо-чешки фолклористични контакти

през Възраждането“. Изпълнител е на международен договор за изследване на българския и чешкия фолклор между Института за фолклор – БАН и Института за етнография и фолклористика при ЧСАН, Прага; както и на международен договор за изследване на възрожденската култура на българи и чехи между Института за фолклор – БАН и Института за чешка и световна литература при ЧСАН, Прага. Старши научен сътрудник II ст. в Института за фолклор – БАН, секция „Славянски и балкански фолклор“. Работи като главен редактор на сп. „Ното bohemicus“. Преподава в: ЮЗУ „Н. Рилски“ – Благоевград, Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“, Нов български университет, София. Участник в десетки международни научни симпозиуми и конференции. Преводач е от чешки език. Награден с Почетен медал за заслуги на Министерството на външните работи на Чешката република. Ръководител на международния проект „Етнокултурната идентичност на българи и чехи“ между Института за фолклор – БАН и Института за етнография и фолклористика – ЧАН, Прага. Ръководител на международния проект „Етнокултурни характеристики на идентичността на българи и чехи. Взаимовлияния, взаимовръзки, взаимен интерес, взаимни стереотипи“ между Института за фолклор – БАН и Етнологията при ЧСАН, Прага и на международния проект „Българи в Словакия – етнокултурни характеристики и взаимодействия“.

Владимир Пенчев